

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

B i d r a g

til

de etymologiske Undersøgelses
Theorie.

E t F o r s ø g

udgivet som Indbydelseskrift til den forestaaende of,
fentlige Prøve, som anstilles med Viborg Kathedral-
skoles Disciple, og tager sin Begyndelse a. c. d. 14de
Septbr.

B e d

C. F. Degen

Dr. Philos. og Medlem af det Kongel. D. Vid. Selskab,
Skolens Rector.

Viborg 1807,
trykt hos P. S. Jønss.

Apollon, à portes ouvertes,
Laisse indifferemment cueillir
Les belles feuilles toujours vertes,
Qui gardent les noms de vieillir.

Abr. Remy. *Metamorph. Parasiti*
in *caballum* p. 268. in fine.

Ligesom det i den materielle Verden unægtelig er en saare viis Indretning, at Skaberens har anvist de forskjellige Dyre = Arter deres Føde i forskjellige Natur = Riger, og i disse igjen egne Fødemidler for hver Art især; saaledes er det, i den aandelige Verden, et ikke mindre tydeligt Beviis paa Skaberens Wiisdom, at de forskjellige Menneſte = Sjæle, hvorvel af een Art i Henseende til deres Væsen, dog have faaet saa forskjellige Anlæg og Tilbojeligheder for de forskjellige Gjenstande, denne Verdens Betragtning, og det menneſkelige Livs Indretning, giver den Leilighed, til at bestjæftige sig med. Beviiset herfor findes ypperligen udført i den berømte Sulzers Versuch einiger moralischer Betrachtungen über die Werke der Natur, i den 3die Betragtning pag. 28—42.

En søger og kjender ingen anden Lyst (siger C.) end den, som smigrer hans Affecter; en anden føler kun det, som rører hans Forsængelighed; hin kjender kun den Forlystelse som Mund og Tunge, ved Hjælp af Episcerne, forskaffe ham; denne sørger for Djet; en Tredie kun for Dret. De usleste Ting—ja! ofte en tom Indbildning—udgjøre Menneskenes Fornøjelse. De ligne hine Dyr som forbigaae Kjernen og gnave paa Skallen. (p. 35)

Deri er endnu intet Ondt, saalænge Enhver, tilfreds med sin egen Lykke, lader Andre usforstyrrede nyde deres. Skade kun, at den Selvtilfredshed, hvormed Mennesket følger sin Besjæftigelse, saa ofte er forbunden med Indbildninger om Fortrinlighed, med haanende Medlidenhed over den blandt dets Medmennesker, som følge en anden Vej, som have andre Tilbojeligheder.

En stakkels Skoddjævel (vedbliver C. pag. cit.) der med megen Tapperhed har fældet en ung Hare, indbilder sig mere end Hagens a) naar han finder nye Planeter. Grammatophilus, naar han hører om Leibnitzs Opfindelse, b) ved Hjælp af forsvindende Størrelser at opdage de krumme Liniers Natur, leer hemmeligen over Menneskenes Forsængelighed, der saaledes plage sig med unyttige Ting. Hvorfor? Han har nylig fundet Hemmeligheden af — en

Logogryph i Journal Helvetique; og ifkun Logogrypher og Anagrammer have fra nu af Værd i hans Hænde.

a) Christ. Huygens af Zuylichem [et imellem Fl. Waal og Maas, i Sommelswaard, et Gelders District, og imellem Sommel og Gorcum, beliggende Sted] opdagede 1655 den 4de af Saturnus Maaner. Den berømte Cassini havde opdaget de øvrige 4.

b) Den Leibnitz tillagte og af Brødrene Bernoulli saa heldigen udviklede Differential- og Integralregning.

Men omvendt! hvor slet vilde ikke vore Sager gaae, om Samfundets Medlemmer vare idel speculative Philosopher!

Efter denne Indledning smigrer Forf. sig med, at Læseren, om end hans Virkningskreds tilbyder ham Gjenstande af en alvorligere Art, istedet for at hærmes over Tabet af den paa følgende Betragtninger anvendte korte Tid, deri vil finde en ikke ubehagelig Afveksling med hans mere anstrængende Gysker; saa meget mere som Gjenstanden, Etymologien og dens Theorie, dog ej kan være uvigtig, da den har beskæftiget mange store og berømte Lærde.

Hvert Sprog har sin særdeles, sin historisk, philosophiske Sproglære; af flere, fjernere eller nærmere beslægtede Sprog, uddrages en almindeligere eller (om jeg saa tør kalde den) rene-philosophisk Sprog-Theorie. Saaledes have vi af Joh. Werner Meiner, t. t. Rector ved Skolen i Langensalza, en paa de trende gamle Sprog, det Hebraiske, det Græske og det Latinske, og de tvendenyere, det Franske og det Tydske, grundet philosophisk Sproglære; af J. N. Silvestre de Sacy, Grundsatninger for en almindelig Sproglære, som Grundvold ved al Sprog-Underviisning; saaledes skyldes vi en Lambert, en Letens, en Michaelis, en Herder og fl., mange interessante Bidrag til Sprogphilosophiens Studium.

Da nu Etymologien, eller Læren om Ordenes Oprindelse og Afledning, udgjør en Deel af Sprogvidenskaben, seer man at den ligesom denne, maa kunne deles i den særdeles, et enkelt Sprog egne, og i den almindelige, til flere eller og til alle Jordklodens Sprog sig rækkende, Ordforfættningelære. At give et Omrids af denne sidste, at vise hvorpaa D. s forfatteren, naar Banskkeligheder møde ham, bør være opmærksom, hvilke Forsøg han endnu har at gjøre, inden han opgiver Opdagelsen som umulig, er Hensigten af nærværende siden Afhandling.

I. Et Ord kan enten have sin Oprindelse i det Sprog, hvortil det hører, eller i et fremmed Sprog; og, i begge Tilfælde enten af forældede, ikke mere brugelige, eller af gjængse og almindelig bekjendte Ord.

Man indseer nu let følgende Forskrifts Rigtighed:

- a) Først bør man see til, om Ordet kan udledes af et i samme Sprog endnu gjængse Ord. F. Ex Grøvt, af at grave; Grøde af at groe; hvoraf ogsaa Ordene grøn, og muligt Grund nedstamme, hvilket i det mindste er rimeligere, end at hidlede det fra Middelalderens Latin gronna, grunna, en Sump eller endog (med Wachter) af det Græske Chōrion, Mark, Grund, Bund, Sted.
- b) Dernæst bør man prøve, om et forældet Ord i samme Sprog maaskee indeholder Spiren til det nyere Ord, der ej let og naturligt lader sig hidlede fra endnu brugelige Ord. F. Ex. Marsag af Mar ikke annus, men initium; saaledes aarle, initio diei; saaledes Arrild quasi Mar-eld: Mar-ild, primæva ætas. — Balplads af Bal et Liig, en Afdød, en ihjelslagen Helt; saaledes Balfart, Reise til de Afdødes Grave; Balhalla, Heltenes Sal; Valkyrie, en Gud

inde, som udkaarer, udvælger dem, der skulle falde i Striden; rimeligen ogsaa Hvalfist. (Baden skriver Balras, Balros; Hvalras, Hvalros.)

Udm. Ofte findes et Ord sammensat af Ord, der vel lyde som de brugelige, men dog i Sammensættelsen have en forældet Betydning. S. Ex. Løbsore, Mobilia, rørligt Gods, af Dre, Guld, Solv, Gods; Bindue quasi Wind-Dje, eller Luft-Hul.

c) Findes ingen Ord, enten brugelige eller forældede, (i det Sprog hvortil det Ord hører, hvis Oprindelse man søger,) af den Beskaffenhed, at de give en naturlig og med Sprogets Bygning overensstemmende Afledning, da først tager man sin Tilflugt til et nærmere eller fiernere beslægtet levende Sprog. Ved man, hvilket af flere levende Sprog er Moderssproget nærmest d. e. mindst afviger fra samme i sine Former, giver man naturligt dette Fortrinnet. Saaledes hidlede man i Almindelighed franske Ord fra Italienske; og ejomvendt. Undtagelser, (s. Ex. Liardo af liard, en Drot, en liden fransk Skillemynt) ophæve ikke Regelen. Af dado, en Lærning dannes dé, ligesom af spada, en Saarde, épée o. s. v.; af cinghiale, et Wilsoin, ianglier, ligesom ianglier, at Vinde ved en Fjords, af cinghiare, o. s. fr.

D) Til dsde Sprog, eller ikke-beslægtede levende Sprog, tage man først Hensyn, naar de trende foregaaende Forsøg have været frugtesløse.

Den, som veed, at det Spanske har mange mauriske eller arabiske Ord, kunde, naar han hører, at hacer betyder at gjøre, forfærdige, let falde paa at troe dette Ord beslægtet med det hebraiske afah eller gahfah, han gjorde. Kun naar han tilige veed, at Spanierne i mange Ord sætte et h, hvor Latinerne have et f—f. Ex. haz, facies, en Overflade, et Afsyn; hez, fæx, Varme; hervor, fervor, Iver, Fyrighed — vil han langt naturligere hidlede hacer fra facere og hjo (læs igho o: icho, en Søn) fra filius og ej fra det Græske hyios, hvor let end denne sidste Afledning kunde synes at være.

Et paafaldende Exempel paa, hvor misligt det er, endog hvor Udtale og Skrivemaade synes at føre dertil, at tage sin Tilsligt for tidligt til et af de gamle Sprog giver det i Tydskland i det daglige Liv bekendte Ord Carcer = Dhl. Hvo skalde, naar han første Gang læser dette Ord, vel troe, at det betyder den reneeste, smineste og sødeste Tomolie?

Forundringen vil ophøre, naar han faaer at vide, at den kommer fra Egnen omkring Lago di Garda (der Gardsee) og at den fordærvede Udtale har giort Gardsee = Dhl til Carcer = Dhl.

II. Men! skjøndt man ogsaa i et andet Modersproget nærmere beslægtet Sprog, finder en passende Afledning til et givet Ord, gjør man dog vel i, ej at standse ved denne nærmere Etymologie, men gaae frem til ældre Sprog og deri søge den fiernere Etymologie.

Man finder f. Ex. en Mængde tydske Ord, hvor med danske Ord kunde sammenlignes og hvorfra disse kunde hidledes og dannes analogisk. Saaledes forandres det tydske ei til i hos os, i følgende Ord:

Mein, min; dein, din; Wein, Vin; Fleis, Flid; Zeit, Tid; til e eller ee i andre, som:

Stein, Steen; Bein, Been; rein, reen.

Men deraf følger ey, at saadanne tydske Ords Oprindelse ikke bør søges uden for det Angelsachsiske. Ved mange Ord er dette aabenbart Tilfældet:

Man kan gjøre Daatter af Tochter og dette igjen af det græske thygatér. [Paa samme Maa- de sees Forbindelsen imellem]

Dør, Thür, Thyra; Mølle. Mühle, mylé;
Dyr, Thier, Thér; fuul, faul, faulos.
Throne, Thron, thronos; at lalle, lallen,
lalein; Klang, Klång, klangé; over, úber,
hyper; o. s. fr.

Ja! nogle Ord i vort Sprog have en Lighed med det Græske, hvilken savnes hos de tydske Ord, affam- me Betydning: s. Ex. jeg kalder, med kaleó; jeg knyer, med kny, en liden Ting, hvoraf knyzaó, jeg giver en spød Lyd fra mig; jeg kje- der, med kédó; styg, med stygeó, jeg hader; Kiste, med kisté.

Man tillade mig endnu at anføre eet Exempel! Dersom man sammenligner det tydske Ord spuden at skynde sig, med det Engelske speed, bliver man tilbøvelig til at hidlede det fra det Latinske expedi- re; og dog har det Græske spudé, hurtigen, langt større Lighed dermed.

Anm. At en saadan Lighed ofte kan være til-

fældig, og at man derfor bør være varsom, inden man erklærer sig for en *Etymologie*, nægter jeg ingensunde; men man vil heller ikke nægte, at saadanne Ligheder jo fortjene *Opmærksomhed*. De *etymologiske Hypotheser* føre, ligesom de *astronomiske*, efterhaanden til *Sandheden*, som er *Maalet*.

At ville hidlede det danske Ord *trylle* fra det Græske *thryllos*, *Murren*, *Murten*, *hemmelig Samtale*; eller *Klint* fra *klinó*, jeg hælder; de franske Ord *trier*, at dræbe; *car*, thi og *soudain*, pludseligt, af de græske *thyo*, jeg offerer, *gar*, thi og *tydén*, pludseligt; o. fl. skulde være overilet, saalænge man kan bruge nærmere beslægtede Sprog. (Man kan f. Ex. hidlede *car* fra *quare* og *soudain* fra *subitaneus*, ligesom *carré* fra *quadratum* og *souterrain* fra *subterraneus*.) Ligesaa ere *Badins* (*Sladderburne*) Hebr. *badim* (*Garcespillere*), og *canne* Rør, *Stek* og Hebr. *kanne* (et Rør), Fr. *petiller* og Græsk. *pitylos*, Engl. *clown* og Græsk. *chlounés*, Dansk. *Væn* og Lat. *vinnus* o. fl. tilfældige Ligheder, hvor artige end ere.

III. Opdagelsen af den nærmere *Etymologie* fører ofte heldigen til den fjernere,

og omvendt. Ved man f. Ex. at jour, Dag, paa Ital. hedder giorno, samt at gj af Mange udtales som et d, .e. es man let til det latinske diurnum sc. tempus.

Almisse kan hidledes fra Almosen, som kommer af eelemosyné, Barmhjerlighed. Emil af Arnilius og dette igjen af det græske haimylios, munter, blid, venlig, bedragerik.

Skjondt de Franke i Uimindelighed skrive canon, Kanon og Kanon, distingvere dog Italienerne i mellem cannone, Kanon og canone, Kanon; og man lærer af denne Forskjel, at canon, Kanon, er et Argumentativum (Forskrivelses-Ord) af canne, et Rør [betyder altsaa et stort, tykt Rør] ligesom falon (en større Sal) kommer af fallé, en Sal.

IV. Oprindelsen til de flere Betydninger, eet og samme Ord kan have, maa ofte søges i forskjellige Sprog eller dog i forskjellige Ord. Saaledes kommer Fund (Puds, List) af at finde, men Fund (eller Funt) af fons, fontis, en Kilde. Rød, af roth, og rød af at rydde f. Ex. Birkerød. Cousin, Myg, kommer, som et Diminutiv, af det Latinske culex, derimod af det italienske cugino, naar det betyder en Fætter, et Sødsfende barn.

Det franske Ord *coutre* betyder baade en Ploug-
stjære; (og kommer da af *culter*, en Kniv,) og
(paa sine Steder) en Klokker; og maa da hidledes
fra *Kûster* eller fra *custos*.

For, i det Franske, kommer enten af *forum*
og betyder da en Domstoel, en Ret; eller det svarer
til det danske Præfixum *for*, (det tydske *ver*) s. *Er*
i forban, en *Særover*, *forfait*, en *Forbrudelse*.

Feu, kommer enten af *fuoco*, *Ild* (ligesom *jeu*,
af *giuoco*, *Spil* og *lieu*, af *luogo*, *Sted*) eller
af *functus* sc. *vita*, og betyder da *salig*, *afdød*.

Saa længe man kan følge de almindelige *Dan-*
nelses- og *Omdannelses-*Regler, og besidder
den fornødne Ord, *Rigdom* i de Sprog over hvil-
ke *Undersøgelse*ne strække sig, har *Anvendelsen*
af de forhen givne *For skrifter* saa meget min-
dre *Banskelighed*, som man sædvanligt veed, i hvil-
ket Sprog man skal søge *Etymologien*. Allerlet-
test bestemmes dette i Henseende til *technologiske Ud-*
tryk. Ordene hvoraf vore *Biergfolk*, vore *Haand-*
værkere betjene sig, ere for en stor *Deel tydske*;
i *Skibbyggernes* og de *Søfarendes* Sprog
finde vi *hollandste* og *engelske Ord*; i *Handels-*
sproget, i de *stjønne Konsters*, især *Musi*,

lens Terminologier, italiænske og i Naturhistorien og Lægevidenskabene mangfoldige græske og latinske Ord; Stjernerne's Navne ere deels latinske og græske, deels arabiske. Vore egne Navne ere deels gothiske og angelsachsiske, deels latinske, græske og hebraiske; Ordene i vor Liturgie deels hebraiske, (amen, hallelujah) deels græske f. Ex. kyrie eleison.

Herved maa bemærkes, at Oversættelse endnu ikke er Etymologic. Den som siger mig, at Sophie betyder Visdom; Alexander, Mændenes Forsvarsmænd; Benjamin, en Søn af den højre Haand o: en kjær Søn; Elisabeth, Herren svor; o. s. fr. giver mig blot en Oversættelse af et fremmed, men uforandret Ord. Da først, naar den usædvanlig forandrede Form gjør Sammenligningen vanskeligere, da først, naar jeg, ikke blot tilfreds med at vide, at Ordet har den tilkiendegibne Betydning, forsker, hvorfor det har samme, bliver Etymologien mit Dyemeed.

Enhver veed f. Ex. hvad Driller betyder. Han vil sige en Franskmænd, at det svarer til hans Lunettes, og en Engelskmænd, at det svarer til Spectacles. Han giver altsaa Oversættelse. Men kun den giver Etymologien, som gjør opmærksom

paa, at Ordet hidledes fra den bleggrønne, i Almindelighed giennemsigtige Steen Beryl, Holl. Verille.

At det franske Poltron betyder en Feig, et Menneske, som undvager sig den Pligt at forsvare sit Fødeland, er almindelig bekjendt. Enhver Ordbog lærer denne Oversættelse. Spørger jeg om Oprindelsen til dette Ord, finder jeg afvigende Meninger. v. Aphelen hidleder det (selvsøgt nok!) fra det Tydske Polster en Pude. Formodentlig har han tænkt paa dette Ords italienske Naavn Boldrone. Andre fremføre den sindrige, men tillige noget konstlede Etymologie: Pollex truncatus, hvorved de betegnes, som, før at befries fra Krigstjenesten, helle stille sig ved en Tommelfinger. Mig derimod forekommer det simplest og naturligest at hidlede det fra det Ital. Poltrone, som et Augmentativum af poltro, der som Substantiv betyder et Føl (in specie en Afsen indes Føl) og som Adjectiv bemærker træg, feig.

Jeg har med Glid valgt dette sidste Exempel, som en bequem Overgang til det Følgende.

Den af mig givne Etymologie er blot grammaticalisk og forudsætter intet videre end Ordkundskab og Kundskab om Formations- og Transformations-Reglerne. Ligesom af salone kommer

salon, af bâstone, baton, saaledes maa ogsaa det fr. poltron være kommen af det ital. poltrone. Nu ere de ital. Ord paa one i Almindelighed augmentativa (og i saa Fald af Hansjønnet;) altsaa maa poltrone være kommen af poltro, poltra, polt e, ligesom capello-one, sala-one, frate-one. Derimod er Etymologien Brille af Beryllus, og poltron af pollex truncatus, historisk; thi den forudsætter et Factum: her af Technologien og Menneskeslægten's Historie.

V. Man bør begynde med at søge den grammatikalske Etymologie. At finde den historiske er ofte meget vanskeligt, ofte umuligt. Det Mærke, hvori den vaklende Udtale af mange Ord i ældre Tider indhyller Ketskrivningen [saaledes har man Maideburch, Magdeborch, Magdeburch, Magdeburg] forøger ikke lidet de historiske Undersøgelses's Vanskelighed. Det bliver derfor vigtigt, forud at være i det Rene med Sproget selv.

VI. Man bør aldeles abstrahere fra en forandret eller fordærvet Udtale og Skrivemaade. Af Amphipolis er bleven Emboli; af Constantinopel, Stambul; af Thessalonica, Salonik; af Ebusus, Iviza; af Cæsarea Augusta, Zaragoza; (Hvo skulde see dette ved første Øye-

fast? af Scala libræ, Caliber; af præpositus, (prevoft,) Prøvt; af Apothek, bottega, Boutik, af Charta partita, Certepartie.

Anm. Det er bekjendt at Nygrækerne følge Itacismen eller den Keuchlinſke Udtale; ifær ſæges ei i Præpositionen eis (til) ſaa hurtig, at den forved andre Ord lyder ſom et blot s, ligesom es (i det Tydſke) og it (i det Engeliſke) i Talemaaderne es iſt, it is, (det er) der i daglig Tale lyde ſom ſiſt og tiſ, ſom de og ſkrives 's iſt og 'tiſ. Denne Udtalens Hurtighed har forvandle

eis tén polin (til Byen, Hovedſtaden) til Stambul

eis athénas (til Athenen) til Setines

eis tén lemnon (til Lemnos) til Stalimene.

v. s. v. (c)

c) Af meum har Udtalen gjort meon og tiſkøſimon. Paa ſamme Maade eum til eon, Hvortil denne Udtale foreledte den af et Concilium i Rheims (1148) til evigt Fængſel dømte, aſſindige Bretanniſke Adelsmand Eon, er bekjendt af Kirkehiſtorien. Han indbildte ſig nemlig, at han var Den, der ſkulde komme, for at dømme Levende og Døde; og det paa Grund af Exorcifations-Formulens Ord Per eum [Eon] qui venturus eſt judicare vivos & mortuos.

VII. Af forkortede og afbrudte Ords Sammensættelse i Udtalen har man ofte dannet nye Ord.

S. Ex. S Peersort istedet for S. Peers Ort (hos Baggesen,) Esrum ist. f. S. Rom. Enapsting ist. f. S. N. (icol.) AP (ostel)S Ting. Sinus (en Linie i Trigonometrien, det Halve af en Chorde) istedet for S. ins det er: *semifis inscripta*, fordi Chorden til en Cirkelbue kaldes *inscripta* (recta sc. circuli)

VIII. Selv af enkelte Bogstaver har man sammensat Ord, nogle hvori disse Bogstaver ere Begyndelsesbogstaver; andre hvori de, som hos de Gamle, have Talværdier.

Saaledes have, som bekjendt, Makkabæerne deres Navn af Bogstaverne MKBI, hvilke Præsten Matthias lod sætte paa sine Standsarter. De ere Begyndelsesbogstaverne til de hebraiske: Mi Kamoka baelim Jehovah, Hvo (er) som Du, blandt Gudene, Jehovah?

Herhid hører og Etymologien af Ordet Abraxas, som forekommer i Basilidis Lære og, før hans Tid, hos Egypterne, paa deres hieroglyphiske Stene, som derfor kaldes Abraxas. (Paa nogle af

diffe sees en Slange med et Løbehoved, omgivet af Solstraaler, et kosmogonisk Sindbillede paa Solens skabende Kraft, som af Nilens Dynd frembringer Dyr; paa andre de 7 mysteriøse Vocaler, som svare til de 7 Metaller, de 7 Planeter, de 7 Engle, de 7 Menigheder, de 7 Porte gjennem hvilke Sjælene skulde rejse.)

Efter Nogle betyder Abraxas (et gammelt ægyptisk Ord) Himlens Herre; efter Andre give Bogstavernes Talbærdier (efter den græske Maade at skrive Tal) tilsammenlagde Tallet (365) paa Dagens i Maret; nemlig s, betegner 200; r, 100 x, 60; b, 2 og a, 1; hvoraf følger at til Abraxas svarer Summen af 1, 2, 100, 60, 1, og 200 som er 365. Saa mange Himle, saamange Ordener af Engle eller Æone vare der nemlig i Basilidis System. Den første af de her anførte tvende Afledninger er i mine Tanker den rimeligste, i hvor mærkbarlig end den arithmetiske Harmonie maatte synes. Ordet Adam er unægtelig hebraisk af Oprindelse, hvor konstigt end den mystisk-speculative Joh. Adam Weber (i sin Ars discurrendi de qualibet materia, ad centum fontes reducta et multis exemplis inculpate curiosis lecuque jucundis illustrata. Norimb. 1707 8) sammensætter det af Begyndelses-Bogstavene til Anatole (Østen), Dysis (Vesten), Arkios (Norden) og Mesembria (Sønden), for at give Navnet Adam den mystiske Betydning af Himmel og

Jord, den synlige Natur, og sammes synlige Behersker. Med en Smule Vid kan man finde mange saadanne Forklaringer, naar man selv tør vælge Sproget. En Latiner kunde saaledes i vor Stamfaders Navn finde de 4 Species: auferre, dividere, addere, multiplicare, og deraf bevise, at Adam allerede har besiddet dybe arithmetiske Kundskaber.

IX. Landet, Stedet, hvor en Ting først opdagedes eller opfandt, hvor den findes i Mængde, hvor den vover, hvorfra den selv eller dets Materien dertil, hentes, giver ofte samme Ting sit Navn.

Exempler herpaa give følgende Ord:

Quæde, Quitte, cydonium sc. malum, af Cydon, en Bye paa Nordsiden af Den Græca, hvoraf Kvide, Kreide, har sit Navn.

Kirsebær, Kirsche, cerasum, af Cerasus, en Bye ved det sorte Hav.

Bergamotte af Bergamo i Italien.

Bajonetter, af Bayonne; Phasaner, af Fl. Phasis.

Kobber, Kopper, cuprum, æs cyprum, af Den Cypria.

Korender, Korinthen, af Byen Corinth i Grækenland. En Guinee, a Guinea, af Rysken Guinea.

Corduan, Corduan, af Byen Corduba i Spanien.

Lispund, Livsche Hund, af Lissand.

Ann. . Dog maa man her især vogte sig for ej at forledes af Navnet. *Mais* eller den saakaldte tyrkiske Hvede kommer fra Nordamerika; tyrkisk Papir (papier marbré) er formodentlig opfundet i Tydskland; *Spansegrønt* har rimeligere sit Navn af Spaan, (en Spaan), end af Spanien; *cire d'Espagne* (Seglak) deraf at *François Rousseau*, Opfinderen, derved vilde betegne dets Fortrin for det dengang bekjendte og brugelige *cire de Portugal* hvis Gummilak kun blev smeltet dengang, og som havde en svagere Farve. Ikke mindre problematisk er den Forsikring at *Musketter* (*Mosquetter*) skulle være komne fra Rusland (*Moskow*); *Parabianer* (*Arabianer*) fra Arabien og *Pistoler* fra *Pistoja*.

X. Gudsomme, Regenter, Opfindere, m.m. have ej sjeldengivet en Ting sit Navn

Saaledes kaldes

Bacharach, i Nedre-Pfalz, ved Rhinen, berømt af sine Vine, af *Bachi ara* (*Bachus's* Alter.)

Die af *Dia*, *Dea Vocontiorum* d. e. *Cybele*.
Tirsdag (*Tyrsdag*) *Onsdag*, *Lorsdag* (*Thors-*

dag), Fredag (Freyas Dag) efter vore gamle nordiske Gudsdomme Tyr, Odin, Freya. Virginiten (af Virgo, Jomfruen) til Ære for den ugifte, jomfruelige Dronning Elisabeth.

(Forli, [Forum Livii] (Fossombrone [Forum
(i Romagna)^{og} Sempronii] i Urbino.

røbe strax deres Ætymologie.

Liard, en liden fransk Skillemynt, (en Svid,) efter Guiges Liard fra Dauphiné, der opfandt samme No. 1430 (Journ. d. Sc. Vol. 3 Pag. 333.)

Flint, Flintsteen, efter den gamle Wendiske Afgud Flins, Flyn, Vlyntz.

Cri, Clameurs de Haro, et i de forrige franske Kongers Privilegier og Patenter ofte forekommende Udtryk, hidledes af Basnage fra Rollo eller Rolf (Raoul) den berømte Hertug i Normandiet. Haro er sammensat af Ha og Rou (Roul, Roulf) Denne Helts Navn var saa agtet og æret i Normandiet, at en fattig Mand fra Caën derved standfede Wilhelms, Erobrerens, Liggfærd, indtil Sennen, Henrik, havde betalt ham Værdien af de ham ved Faderen frafægne Arve-Ejendomme.

Simonie (Geistlige Embeders Salg, Handel med hellige Ting) efter Troldmanden Simon S. Apost G. VIII. 9, 10, 11, 13, 18 & 19.

Brandenburg efter de gamle Brenni (?)

At lulle, dyffe i Eavn, hidledes af nogle fra Loll, Morpheus, en gammel germanisk Gaddom. Det giftige Raigræs, (Lolium temulentum Linn. Schwindelhafer) kaldes paa Tydsk Lollh (Lollich.) Men [spørger Udelung] skulde de gamle tydske Agerdyrkere have laant Navnet, til en hos dem vildt voksende Plante, af Rømerne?—N. nævner ikke Loll, og dog kunde Plantens narfotiske, [bedøvende] Egenskab let have ledet ham til hin Sammentigning.

Ann. Dsaa her udfordres stor Forsigtighed, paa det man ej skal overile sig. Brandenburg [Brandnibor] skal i det gl. Wendiske betyde en Skoborg. Fil d'Archal, Jerntraad, Staaltraad, siges at have sit Navn af vis Franckmand Richard Archal, som enten opfaadt, eller indførte Konsten at forfærdige den. Hvorfor ikke derivere Ordet fra amichaleum, orichaleum, Messing?

Andrienne, en Adriene, efter den Slædning, som en Metrice bar, ved Opførelsen af Terentius's Andria [Pigen fra Sea Andros.] Er denne Etymologie rigtig, saa veed man i det mindste, hvortledes

man i Paris dengang forestillede sig Pamphili Elskede, den den smukke Glycerium.

At det Ungerste Bånd skal have sit Navn efter den ungerste Dronning, [den hellige Elisabeth] er ikke mindre problematisk, end det, at Voghvede, blev sarrazin, er kommen til os fra Saracenerne.

Jeg vil slutte med et indlysende Exempel paa Anmærkningens Vigtighed. Segesta, Segeste, et for flere Byer fælles Navn, her en meget gammel Stad paa Sicilien [den ligger i den nordvestlige Deel, østen for Bjerget Eryx] kunde man uden Modsigelse hidlede fra Segesta (Segetia, Seia,) Gudinden for Sæden. Men denne Bye hedde i Begyndelsen Egesta [Ægesta, Acesta (d)] og var anlagt af Æneas, da han flygtede fra Troja og kom til Sicilien [hos Virgil efter at han havde forladt Carthago.] Først da han forlader denne De, anlægger han omtalte Bye. Colonien bestaaer af Kvinder og Oldinge; thi det vanbedygtige Mandskab tager han med til Italien. Trojaneren Acestes o

---

(d) Urbemappe abant, præmissio nomine Acestam. Æneid. V. 718.

verdrages Nægjeringen (e). Efter ham kaldes de Akesta, Egesta. En usandsynlig er derfor den Pa stand, at man siden har forandret det anstødelige Navn Egesta qv. Fattigbye, til Segesta, Godebye; ligesom Romerne af Diomedes Anlæg, M. leventum, have gjort Beneventum, efter at de havde sendt en Kolonie derhen.

XI. Ofte maa Grunden til et Ords Benævnelse søges i enkelte Facta, f. Ex. igangle Skikke, Indretninger o. a. m.

En vis Matthias f. Ex. har en Hane, som bliver ham frastjålet. Man opdager Tyven og en Advocat antages til at forsøge Sagen. I den efter de Liders Stil paa Latin forhandlede Procedure vil Advocaten sige Gallus Matthias etc (Matthias's Hane) men fortæller sig og siger Galli Matthias (Hansen's Matthias.) Deraf Ordet Galimarias, som egentlig ikkun burde bruges om sigt et Hykeron-proteron, og ikke om ethvert Slags urimelig Saa^e.

(e) — — — Nec jussa recusat Aceller.

Transcribunt urbi quatuor. populorumque volentem
Deponunt. animos nil magnæ laudis egent. v. 49-57.

— — — Gaudet regno Tr. Janus Acell's v. 7. 7.

Hine kostbare Kar, som forfærdigedes af enSøs nu ikke bekjend: Materie, (murrha; myrrha, murra) og som derfor kaldtes murrhina o: myrrhina valsa, skulle efter du Cange [Glossar. ad Script. med. & infimæ Latinitatis] svare til de under Benævnelserne Mazers, Mazerins, Madres forekommende Kar, over hvilke en Kongelig Betjent (Madrinier) havde Opfigt.

Heraf hidleder du Cange Ordet madré (kistig, smu, fin,) og Talemaaden: il est fin comme madré.

Jeg lader denne Derivation staae ved sit Ward. Usandsynlig derimod forekommer følgende mig at være, naar du Cange hidleder jeux de dez (Lærningsstul) fra juis de dé, som han oversætter ved Jugemens de dieu (Guds Domme,) da der vel snarere burde oversettes ved juges de dieu (Guds Dommere.) Paa Spansk hedder en Dommer, juez, en Dom derimod juicio. Men desuden afgjordes nok næppe Ordalierne hos Franckerne anderledes, end hos vore andre Medbrødre af nordist Oprindelse; nemlig ved Ild, og Sværdpræven.

Hvad det betyder at skjøde er vore Læsefyndige bekjendt og findes fyldestgjørende forklaret af vor Næveregaard i hans Korel. over den D. og N. Pr. Det anden Deel § 561 Pag. 438 sqq.

En Kuro, (eller et Afflag, som en Elsker faaer) er et Udtryk, som formodentlig grunder sig paa den Skik, at sætte en Kuro bag Døren, for derved at tilkjendegive en ikke velantagen Gæst, at man frabeder sig hans Besøg. I Diiemarcken siges: eine Schaufel bekommen, fordi man der, istedet for en Kuro betjener sig af en Skuffe.

Cicero, Tilnavnet for den Familie, hvortil den berømte Taler og Consul hører, har sin Oprindelse af cicer (en Fugle-Ert,) fordi en af Ciceronerne havde en Wortte af en Fugle-Erts Størrelse paa Næsen. Efter en anden Ætymologie skulle Lent. lernes Fabiernes, og Ciceronerne Tilnavne hentes fra Benævnelser af det Slags Græs, en af Familien havde været særdeles heldig i at dyrke; altsaa fra de latinske Navne paa Lindser (lentes) Bønner (fabæ,) og (cicera) Fugle-Erter.

XII. De Egenskaber, de Virkninger som enten Erfaring og Estertanke, eller og Overtro tillagde en Person eller Ting, bestemme ofte denne Tings Benævnelse.

G. Ex. Atrium af Ater, fort.

Mangfoldige Navne i Naturhistorien og Geographien kunne tjene til Exempel.

1) En hos os endnu under Navnet Beenbræt,

(formodentlig *Narthericum calycularum* Linn.) som vor ældre Bartholin har kaldet *ossifragum*, har uden Tvivl faaet sin Benævnelse ved den Forsikling, man havde derom, at den nemlig ligesom broo eller opløste Benene (ossa) i de Creature som aade deraf, og at denne Svaghed kun hævdedes ved at give dem de pulveriserede Been af et Creatur, der var død af samme Sygdom.

2) *Maonene* *Flammerurt* [*Galium uliginosum*] og *Trættegræs* [*Galium verum*] have uden Tvivl en overtroist Oprindelse; f. Ex. at Plante lagt under en Bænk, i en Kiste, hvorpaa Lo sidde, skulde opvække Trætte imellem dem.

3] *Worturten*s danske Benævnelse er langt mere passende end det græske Navn *Euphorbia* [godGæde]

4] *Qvægsølv* af Adjectivet *qvæg*, *Angl.* *quick*, hurtig, munter, levende, hvoraf og *qvæge*, *vederqvæge*, at give *Styrke* og *Munterhed* igjen. [f]

(f) *Sal.* *Kratzenstein* deriverede dette Ord fra Substantivet *Qvæg*, og anlaa det derfor som et aaberbæret rigtigt dannet Ord, over hvilket jeg har hørt ham svotte. Han meente, man burde sige *Qvætsølv* ligesom *Qvætsilber* og *Quicksilver*. Mangel paa fornøden Kundskab i vort Sprog forlevede denne ypperlige Naturforsker til her at gaae ud over sin Sphære og saaledes at forvurre iste det for at forbedre.

5] Navnet Holland, quasi Hohlland, passer ikke ilde til et Land, som ligger ynhere end Havet og kun ved Dæmninger kan beskyttes mod samme.

6] Hailbronn [Sundhedsérond og Halle [Castilbe] viise ved Navnet selv, hvad de have eller have haft.

7] St. Salvador [Guanahani.] kaldtes saaledes fordi den reddede Columbus.

XIII. At finde et Ords første og egentlige Bemærkelse er den etymologiske Undersøgelses Hoved-Hjemsted. Men ikke sjelden skeer det, at flere Forklaringsmaader, alle bifaldsværdige, hidlede Ordet fra saare forskjellige Kilder. I dette Tilfælde slaar det neppe fejl, at Etyprogbrug og Analogie bestemme den rigtigste Etymologie; sjøndt ogsaa denne kan anvendes til efterhaanden [g] at berigtige hin.

Til Charlatan [egentlig en Quakksalver, en selvgjort Læge, som med megen Bravur udbasuner sine Lægemidlers overordentlige Kraft og Nytte] gives der, saavidt mig er bekjendt, følgende Etymologier:

1) Af det ital. ciarlare, [at pludde, fladde

g) Jeg siger efterhaanden; thi Skribentere virke kun langsomt, men dog tilfide uimodfæeligt.

etc.] hvoraf dog snarere skulde dannes ciarlatores
 Endelsen ano hører, ligesom den latinske anus, til
 Adjectiverne, s. Ex. Capitano, umano, Padova-
 no, o. s. fr. Her give Landes og Byers Navne
 Ord paa ano, s. Ex. Parmigiano, En fra Parma;
 Gaetano, En fra Gaëta, o. s. v. Af Verberne
 derimod komme hyppigere Substantiver paa tore,
 som dirozzatore, fossatore, guastatore &c. af
 dirozzare, fossare, guastare &c.; man kunde
 altsaa vente ciarlatores, ei ciarlatoano.

2) Af Cerreto, (et Sted ved Spoleto) hvorfra
 de egentlige Markstrigere og Quakksalvere skulde ned-
 stamme. En saadan hedder ogsaa paa Ital. Cerre-
 tano, En fra Cerreto.

3) Af Scarlato, (écarlate, Skarlagen), hvoraf
 man havde dannet scarlatani. Charlataner kaldtes
 altsaa disse Gøglere, siger man, fordi de bare røde
 (Skarlagens) Klæder. Herimod kan indvendes, at
 af scarlato dannes scarlatino, ikke scarlatano, og
 at altsaa Fransmanden vilde have forvandlet scar-
 latini til écarlatins, men ej til Charlatans.

Af disse trende Etymologier forekommer den
 anden mig at være den antageligste. Den støder ikke
 imod Sprogbrugen, ikke imod Analogien, ikke i-
 mod den historiske Sandsynlighed. Ordet Cerretani

(eller med en noget forandret Udtale, ciarrctani, ciarlatani) kan ligesaa vel, ved Tidens Længde, have antaget Naturen af et Fællesnavn (nomen appellativum), som Navnet Zigeuner [cingani, Zingari] der ogsaa kaldes Egizzi (Ægypter) Bohemiens (Bohmere) og Latere (Dst. Loks 8—20—3.); som Ruffer [i Studentersproget] & bræere [i Myndtøsenet], Philippenser (i det daglige og familiære Sprog), Gasconader (Præstier) Lombard[et Assistentshuus] m. m. fl.

XIV Metathesis [Bogstavernes Omfætning] forekommer mig at være det sidste grammatikaliske Middel, og hvortil man først bør gribe, naar ingen anden Udvei gives. Den bør vel ikke forkastes, men dog bruges med største Forsomhed.

Tydsken siger Karbatsche, Svensken Karbas, Dansken Krabast. Franskmanden har fromage [Ost]; Italieneren formaggio [hvilket, naar det hidledes fra forma, kan oversættes med en stor, en uformelig, mindre regelmæssigt dannet Klump] hin cramoisi; balafre: denne carmesino, Karmosin; barleffo, en Straume. Saaledes have vi af corpus, Krop; af frisk, fersk, ligesom de Tydske Born, Bronn, Brunn, [en Brønd] Grækerne krateros, karteros, [sterk];

Nordmændene og Nedersachserne Driete, Skotterne drit; Engellsmændene dirt [Enavz, Mæg, Skarn] Af bord, [Mand, Bræmme] kommer Broderi, v. s. fr.

XV. Højskjelden sammensættes Ord af hele Talemaader, eller grammatikalste Sætninger. En derpaa grundet Etymologie fortjener liden eller ingen Tiltid.

Det gamle Ord Truchseß [en Betjent ved Hof-ferne, som har Maden frem; i højere Forstand en Overkjøkkenmester. Veit Ludv. v. Seckendorffs Deutsch Fürsten-Staat Pag. 612.] hidleder Wächter fra Talemaaden: Er trugs Essen. Dette kan neppe finde Bifald.

Det italienske Brindisi, Brindes [Staal!] paa Engelsk ogsaa Brindice, hidlede nogle fra Talemaaden; Ich bring' dir sie sc. die Gesundheit; saa at Italienerne, efter denne Forklaringsmaade, skulde have lært at drikke af Lydsterne. Muligt var det! Lydsterne, som Nordboerne i Almindelighed, have havt Ord for at kunne taale stærk Drik. Brindeg-giano Pun Paltro aila tedesca, (de drikke hinanden til paa Lydsk) siger Italieneren, og stadfæster derved Sandheden af det Owenske Epigramm:

Morsum in aescio quo verum latitare profundo
 Democritus, namo quod reperiret, ait.
 Si latet in viro verum. (ut proverbial dicunt)
 Invenit verum scuto, vel inveniet.

Lib. I. Epigr. 18.

Andre hvide dette Ord fra Brundisium, i
 Calabrien, hvor denne Stad, med sin ved Overfarten
 til Grækenland berømte Havn ligger, er et frugtbart
 Landskab, tilføjer jeg gjerne endog, uden Hensyn til
 en bekjendt Etymologie. h]

Men Egnen omkring Brundisium eller Brin-
 dium mere bekjendt af sine gode Olivier, end (som
 Campanien og dets Næder-Districter) af sine gode
 Vine.

---

h) Af kalos, god og brithoo, jeg er frugtbar &c.
 Calabrien skulde altsaa betyde et Land, som var frugt-
 bart paa gode Ting. Endnu simplere kunde dette
 Lands Navn hvide fra kolabros, et ungt Svin; især
 da man har det græske Verbum kolabrizo, jeg danser paa
 Calabrisk. Colabrien o: Calabrien betydede da et Land hvor
 disse Dyr vare i Overflodighed, ligesom Den Fo-mentera,
 lat. Colubraria, gr. Ophiusa, har sit Navn af Slangernes
 Mængde, og tillige med Yvea, kaldes Pityusæ, af pitys,
 en Gran, formedels Overflodigheden paa disse Træer.

Brindisi synes altsaa ikke fortrinnsvis at være berettiget til, at Italienerne ved Bacchi Fester skulde i Tausen have forbundet et Vivat! Floreat! eller noget Elligt med dets Navn. Langt sandsynligere er da, synes mig, den Foreskilling, at Ordet Brindisi eller B. indes, i en eller anden fritst. Tidspunkt, (f. Ex. da Tyrkerne i det 15 og 16de Sec. vare i Neapel, eller da de Franske, under Ludv. XII, bleve forjagede fra dette Kongerige af Ferd. den Katholiske,) kan have været brugt af Italienerne som et militært Symbol, som et aftalt Tegns paa en Operation, man vilde udføre, eller hvorved Tilhængerne af et Parti tilskjændegave sig for hinanden.

I øvrigt nægter jeg ikke, at jo Uvidenhed og Misforstand kunne forlede til af et sammensat Udtryk at gjere et eneste Ord. Saaledes have Franske i Bayern opdaget en ny Helgen k)

XVI. Tidens Længde har afførtet de fleste Ord. Interpolation af eet eller flere Bogstaver bliver altsaa, ved etymologiske Undersøgelser,

---

i) Man kjender af Herats de berømte Wine: Cæcuber, Falerner og Masliker Wine. (Cf. Od. 1 - 37 5; 1 - 20 - 10; 1 - 1 - 19; 2 - 5 - 21. Sat. 2 - 4 - 51, o. fl. St.

k) L. 2. saint Alivergot, sammensat af Ach. lieber. Gott!

et ej allene tilladeligt, men endog uundværligt Hjelpemiddel. Exempler herpaa findes i stor Mængde.

Af Augustodunum er bleven Autun; af Vallis Tellina, Veldin, af Gratianopolis, Grenoble. Horologium har Spanierne gjort til relox [l. reloch] og vuestra merced (ligefrem: Deres Naade; ogsaa: Dr. Højvelbaarehed) til ufted. Engellmandens Wig [en Farst] er en Uffortning af periwig, perwig, perwick, Fr. perruque, og Østerrigerens St. Pölren af Sancti Hippolyti sc. fanum. Saaledes ere vore Navne Mads, Lars, Didrik, Hans, Niels, Dorte, Trine, o. s. v. bekjendte Sammentræfninger af de ældre Navne Matthias, Lauritius, Theodoricus, Iohannes, Nicolaus, Dorothea, Catharina, o. s. v. Pintse af pentekoste, den gode, nemlig Dag, o. s. fr.

Af Eidgenossen (edelig forbundne) har man gjort Eignots og deraf i Udtalen Ignots, Ygnots, Hug enots. Saaledes forklares dette Ords Oprindelse i Jac. Spons Hist. de la Ville de Geneve. (Lyon 1680 in 12.)

Problematiske derimod bliver Etymologie ved Elimination *) naar samme stæer i et nyere Ord,

---

1) Til Interpolationen henfører jeg de grammatikalske Sigurer; Prosthesis, Epenthesis, Diplasiasmus og Paragoge; til

for deraf at danne et, i Begrebet dertil foarende, ældre.

Jeg vil til Oplysning anføre tvende Exempler af Adrian Reland.

§ Dissertt. miscell. P. I. Ulraj. 1706, 8, hidleder denne lærde Mand det i Kong B. 10 Kap. 22 B. og 2 Krønn. B. 9 Kap. 21 B. forekommende Ord Thuckiim af Sing. Thoc, som han sammentræffer af Poppegoyens indiske Navn Thedac, hvoraf han successive danner Theddac, med den græske Endelse Theddakos. Da nu Th [ligesom hos Eugellænderne] kan have den svilerende (hvislende) Udtale af ds, dsh, faaer Reland tilfødsdøft af Theddakos, Thiddakos, Sittakos og Piirtakos, altsaa samme Fugls græske Navn; altsaa Piirtakos af Thoc og Thedac.

Mindre fri, men naturligere, altsaa heldigere, er den Forklaring, denne berømte Mand (i den 2den Deel af Dissertt. misc. 1707, 8) giver over Ordet Achæmenides, Achemonides, et fælles Navn for de persiske Regenter, som i Almindelighed hidledes fra Achæmenes, den første Konge i Persien og Cyri

---

Eliminationen derimod disse: Apharefis, Sytcope, Apocope, og Crasis.

Bedstefader, og efter hvilken Perserne selv skulle kaldes Achemenii (Achemenium costum, Persisk Salve. Hor. Od. III. 1,44.) Dette Ord, som Mogle have Oversat af det Persiske ved Kongernes Behersker, Andre, (af Ahas og menes) ved en god Krieger, og som Bochart paa en høist tvingen Maade har hidledet fra det Hebraiske: Achi—man, Hvo kunde være min Broder, det er, min Eigemand? deriverer Reland med paafaldende Simplicitet af det persiske Ord Agemi, Plur. Agemian hvormed de Indfødte kalde sig selv, ligesom Ungarerne kalde sig Magyarok (udtales Madjarok) og ligesom Sineserne kalde deres Rige, ikke China eller Sina, men Tichong—ku, d. e. Middelpunktens Krone.

Af Gaza [en kongelig Skat] i det gamle Persiske, (Chazina i det nyere) hidleder Reland det høst brugelige Ord Magazin. Den her tilføjede Etabelse ma er dog ikke vilkaarlig, men analog med be kjendte Sprog-Regler. Af Gadai (han var stor) danner Hebræen Migdal, (et høist Sted, et Taarn) af galal (han vältede, rullede) megillah (en sammenrullet Ting, en Bog) af Ganan, (han bedækkede; skjulte) meginnah (et Skjul, Dække) og magen, et Skjold, ligesom Latinerne sit clypeus, af kalypsoo eller kaly-

po, jeg skjuler); af halac, (høj gik,) mahalac, en Vandring, en Rejse) o. s. fr. i mangfoldige Ord

XVII. Samtidsige Sprog laane hinanden vepelvis saavel Ord, som hele Talemaader.

Redingore og Bollingrin have de Franste u-nøgteligen laant af det Engellske og dannet det første Ord efter ridi-g-com, (en Rideljortel) det andet efter bolling-grcer, verbeterens: en grøn Blads hvor der sølkes Segler. Omvendt: da Paryffer, i det mindste haad deres ærværende Form angaer, ere en fransk Opfindelse m) har det Engellske periwig beribes fra det franske peraque, og ikke dette af hint.

Ann. Adeling (E. Gramm. frit. W. den høhd. Mundart) siger ved dette Ord: at Ety-mologien til denne franske Opfindelses Benævnelse ei endnu er afgjort, og tilføyer (hvad jeg ingenlynde kan indse,) at det rotvælske Udtryk Pürschaupeil ikke lidet oplyser Ety-mologien. (?)

Maar jeg tænker paa Normandens imellem l og r

m) Abbé La Riviere var den første, som har denne Hoved-
 prydselse. (Cf. Prof. Joh. Beckmann's Anleit. zur
 Technologie Etit. 3. Götting 1787 8. Pag. 185. 5.
 8. Num. 1.

førvende Udtale af Consonantenl (f. Ex. i Ola,) forekommer det mig langt sandsynligere, at Ordet (ligesom peluche, v. fl. a.) nedstammer fra det franske Adjectivum pelu, (haarrig, besat med Haar) og i denne Mening bestrykes jeg ved det spanske peluca, (en Paryk.)

XVIII. Derivationen fra Fælles-Navne bør i tvivlsomme Tilfælde foretrækkes Derivationen fra Egne - Navne.

For at indsee Rigtigheden af denne Regel, behøver man blot at erindre sig Oprindelser til de allerældste, i Gerchis forekommende, Navne Adam (qu. af Jord, eller og smuk, glindsende;) Eva (chayva, den levendegivende, alt Levendes Moder, Gen. 3, 20;) Kain (af kanah, han besad, kom i Besiddelse af Gen. 4, I. o. f. v.,) m. m. fl.

Et lærerigt og oplysende Exempel findes i vor lærde Prof. Münters Afhandling: om Leire i Sjøland i Besyndelsen af det 19de Aarhundrede (Skandin. Litt. Selsk. Skr. 1805, 4de Quart. Pag. 269 & fig.)

Navnet Leire (siger Hr. Prof.) kan hidledes

I) fra Hle (Ly, Søfjermselle)

- 2) fra hled o: hlod, af hlada (at bygge;) ogsaa
- 3) fra hleidr (et Kammer;) eller og
- 4) fra Hlödur eller Lödur, Odins Broder, en af Eörs tvende Sønner.

Deraf nemlig Ledru. For denne sidste, ogsaa meget sandsynlige, Afledning erklærer Hr. Prof. sig. Men naar nu, som Hr. Capt. Abrahamson har anmærket, lod eller hlod betyder hvad der voxer af Jorden, Grøde, maatte Lödur eller Hlödur igjen betyde en Jordens Søn, en Autochthón; og altsaa dog den sidste o: fjerneste Etymologie hentes fra et Appellativum.

Jeg slutter denne liden Afhandling med at gjenta-ge, hvad en oymærksom Læser allerede vil have uddra- get af det foregaaende, nemlig den ved alle etymo- logiske Undersøgelser høyst vigtige Regel, som aldrig bør tabes af Sigte:

At man ej bør erklære en Etymologie for ægte, førend den har retfærdiggjort sig for Sprogphi- losophiens, Historiens og Chronologiens Domstol.

Kun da ville saadanne Undersøgelser udøvede et velgjørende Lyg over Kunster og Videnskaber og give vore Tidsfæter en Guldstandighed, der ej kan andet

end bemærkes med Fornøjelse; i manglende Fald ere de tidspildende Grudlerier og phantastiske Svarmerier. Hovedkilden til alle disse frugtbare Forsøg er indentivis den overspændte Idee, om alle Sprog Oprindelse af et eneste Grundprog. Hvor ugrundet dette Philosophem er kan indsees af Enhver, som betænker, hvor saa Gjenstande de vidste Menneskeskammer kjendte i Sammenligning med de sildigere Slægter, og hvor let altsaa Grene af en nomadisk [Vandrende] Stamme kunde træffe paa Gjenstande, der vare Hovedskammern ubekjendte, f. Ex. paa nye Planter, nye Dyr, nye Constellationer. Noeles usandskæligt er det, at tvende saadanne nu adskilte Grene skulde falde paa den samme Besovvelse til den samme Gjenstand. Efter de forskjellige Egenheder, efter Opdageren eller Opfinderen, vilde den samme Ting hos hver Stamme, faae et andet Navn. Gives der end Ord, som Gæf, Meus, Gader, & c. som i en stor Mængde Sprog have overensstemmende Modformer, gives der dog andre, hvis Besovvelser i forskellige Sprog ere meget afvigende, f. Ex. Ost, caseus, tyros, fromage; Vand, aqua, hyder; Efec, cochlear, Keffel, spoch. og m. fl. Alle Deds Reductioen til et eneste Sprog er derfor unægteligen en Chimære. At den har forført mange, endog store Forde, har ikke sætte os i Forundring. Indbildningskraftens Forvildelser have og sine Tilskikkelser, naar de sammenligne deus

raffe men foranderlige Flugt med Fornuftens stadige og afmaalte Gang.

Nempe illic possum spatiofo excurrere, campo;
Hic angusto agilem flectere cogor equum.

Til at standse denne Phantasiens alt for hurtige Flugt kunne foregaaende Sættninger anses som et tjenligt Middel. Ved at sammenligne et givet Ord, hvis Oprindelse man søger, med hver af dem især, vil man deels bringes paa uventede Spor, deels end ydermere forvisses om en allerede funden Etymologies Fornuftmæssighed, naar man har overbevist sig om, at ingen anden af de omtalte Categorier passer saa regelmæssigen og saa utvungen dertil, som den valgte. Fragmentarisk er, det tilstaaer jeg gjerne, heri, som i mange andre Henseender, vor Kundskab; men Efterslægten, om ikke Nutiden skal sikkerligt engang frembringe det heldige Genie, der, udrustet med den fornødne Sprogkundskab, samler de adspredte Brudstykker til et systematisk Heelt og meddeler sine Samtidige en videnskabelig ordnet almindelig Etymologie, hvoraf nærværende Forsøg ikkun er et usubkommen Skyggerids.

Maatte, ved förestaaende offentlige Prøve, som begynder Mandagen den 14de September, Videnska-

bernes Venner og Alle, som ynde vor Lærestalt og dens Lærlinge, og som herved indbydes til at ville berre Skolen med deres Nærværrelse, finde, at disse i det henrundne Skoleaar have gjort den Fremgang i nyttige og grundige Kundskaber, om hvilken Skolens Lærere, ifølge deres uafbrudt derpaa henvendte Omhu, have saa grundede Forhaabninger! Maatte det worde de gode Unglingers sædste Løn, ved det Nøgslab de agte at aflægge for Anvendelsen af deres Tid og Evner, at vise sig værdige deres Forældres Kierlighed deres Belgjørerers Sevaagenhed og den offentlige Stemmes hødrende Bifald!

Forfatteren.

